

Unirea cu Biserica Romei și urmările ei. Aspecte din Trei Scaune în contextul general transilvan

Încă din mai 1688, Ardealul trecuse în stăpânirea casei de Habsburg, păstrându-și totuși principele indigen. La acea dată, în Transilvania se manifesta nemulțumirea protestanților iar curtea austriacă căuta mijloace pentru a înfrânge rezistența și a-și asigura principatul Transilvaniei. În același timp, continua rivalitate dintre cele două națiuni stăpânitoare și cele patru religii recepte ușura validitatea politicii habsburgice.

Se dădea atunci o luptă puternică între cele două "*partide religioase*": catolicii și protestanții (calvini, luterani, unitarieni) pentru a câștiga fiecare de partea sa pe români. Deși în acea vreme nici clerul și nici poporul român nu cântăreau aproape nimic în politica țării, totuși numărul lor considerabil dovedea o valoare pe care ar fi adăugat-o oricărei fracțiuni.

Propaganda calvină nu izbutise decât o "*unire administrativă*" cu biserica românească, după cum o numea Rosenfeld. Însă o dată cu stoparea stăpânirii calvine din Ardeal, a fost desfăcută și unirea lor "*fictivă*" ori "*colorată*" cum ar fi numit-o iezuiții¹. Moștenirea epocii calvine o cunoaștem: o demoralizare detestabilă în rândul preoțimii românești, creșterea impozitelor și contribuțiilor de tot felul, o situație grea pentru preoții ce locuiau în comitate, între secui, plătind mari sume de bani. Ori toate aceste poveri deveniseră insuportabile.

Singurul lucru bun care s-a înfăptuit în secolul al XVIII-lea a fost înființarea școlilor românești, unde se învăța limba și credința românească tot cu scopul de a-i trece pe români la calvinism. E bine cunoscută școala principescă Suzana Lorántffy, care a dăinuit și sub ceilalți principii ai Transilvaniei². La sfârșitul secolului al XVII-lea, mai precis între 1692-1701, cu scopul de a-i trece pe români de partea lor, catolicii încep presiunile pentru a duce la bun sfârșit proiectul privind Unirea cu biserica Romei a românilor din Ardeal.

Pentru români, tentațiile ofertei privind unirea religioasă erau mari. Șansa era aproape unică. De la Mihai Viteazul, românii transilvăneni și religia lor nu mai fuseseră recunoscute de lege. Pentru preoții români se deschidea calea depășirii stării umile economice și

sociale - în care se aflau. Puteau deveni egali cu preoții și ierarhii așa numitelor religii recepte. Prin Unirea cu biserica Romei, românii au căutat să întâmpine politica Habsburgilor, încercând să scape din condiția de religie "*schismatică*", nerecunoscută ci doar "*tolerată*", iar prin aspirația la regimul privilegiilor ilirice în sudul Transilvaniei se spera practic plasarea sub cupola protectoare a drepturilor și privilegiilor obținute de sârbi.

În cursul tratativelor de unire, un rol însemnat l-a jucat tendința de a căuta o îndreptare a situației materiale pentru preoțimea română. Aceasta poate constitui o cauză însemnată care a îndemnat clerul românesc să înfăptuiască unirea.

Însă această decădere materială, această sărăcie a românului, existentă și în Trei Scaune, deseori a fost înțeleasă greșit. Ea rar era pusă pe seama asupririi stăpânirilor străine. În istoriografia occidentală a sașilor, a ungarilor, în principal ea era rezultatul moravurilor rele. În ceea ce privește motivele decăderii materiale în Trei Scaune, erau invocate motive ca: betia, luxul, etc., iar remediul nu putea fi decât unul: învățătura prin trimiterea copiilor la școală³. Se poate observa răutatea și dorința de a degrada imaginea românului, lăsându-se deoparte adevăratele motive.

În istoric s-a vehiculat și ideea că, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, chestiunea bisericească n-a fost decât o "*afacere*" de stat în Imperiul Austriac⁴. Problematika rezistenței ortodoxe și a tentației deschiderii, concepută în același timp ca progres și ca risc al prevestirii identității pure, revine în forță o dată cu analizele propuse de unirea bisericii ortodoxe din Transilvania cu biserica Romei. Dacă faptele sunt clare, interpretarea lor oscilează între entuziasm și dezaprobare.

Imperiul, prin această propunere de unire, încerca să adune o populație românească marginalizată în întregime și să impună contra-reforma, integrând elitele ortodoxe în centrul roman. Acest gest era un fel de a schita o frontieră între Imperiul Habsburgic (care cuprindea și Transilvania) și principatele Moldova și Țara Românească; acest gest traduce și o voință

rațională și estetică de a uniformiza modurile de gândire și de a impune o disciplină și referințe comune unui mozaic de comunități luterane, calvine, catolice, evreiești, armenesti, ortodoxe⁵.

În ceea ce privește atitudinea românilor față de unire, se cunoaște faptul că aceștia erau sprijiniți de românii din Țara Românească, în special de Constantin Brâncoveanu. A intervenit chiar și Rusia, fapt care a nemulțumit pe împăratul Leopold. Acesta adresa, la 26 august 1699, o aspră mustrare guvernului transilvan. Se exprima astfel: *“Cu mare neplăcere am înțeles că în Transilvania se lucrează împotriva deciziei noastre din 14 aprilie 1698 (românii fiind liberi să se unească cu oricare din cele patru religii recepte, bucurându-se de privilegiile acestora; dacă rămân în religia lor în care sunt acum, se vor bucura de privilegiile acesteia) și întrucât nu numai acei români, care doresc a se uni cu religia catolică sunt abătuti de la această hotărâre a lor prin toate uneltirile, apucături piezișe, pretexte și atentate, ba chiar și prin amenințări, ci unii s-au încumetat a silii cu puterea până și pe românii care împliniseră de fapt actul de unificare cu biserica catolică, să se retragă și să primească altă confesiune catolică. Drept aceea vă poruncim serios, ca nu numai voi (guvernul și dieta) să observați exact acea deciziune, ca să nu fim siliți a recurge la porunci mai aspre, ci să faceți ca ea să fie respectată și de alții, de toți și să publicați fără amânare rezoluția împărătească în țară, că românii au libertate deplină de a se uni după bunul lor plac cu una din cele patru religii recepte. Cel, sau cei care vor face altfel, vor simți neapărat cea mai grea mânie a noastră. Veți ști deci să dați prea înțeleptei noastre deciziuni așa curs, cum li se cuvine unor consilieri credincioși și zeloși ai noștri a se face, ca astfel să ne evitați mânia”*⁶. Se poate observa că în aceste condiții nu se mai putea vorbi de libertate religioasă, mai ales pentru români, care de sute de ani erau persecutați ca națiune și ca ortodocși. Acea *“libertate de alegere”* era una doar pur formală, făcută sub presiunea morală a celorlalte religii recepte, însă se insista ca preoții români să nu treacă la altă religie decât la cea catolică. În acest sens s-au luat măsuri dure, împăratul poruncind generalului Rabutin (în secret) îndeplinirea acestui obiectiv pe orice cale. De această poruncă vorbește și cronicarul secui - Mihail Cserei, dar și P. Barany (susținător fervent al Unirii).

Timp de aproape patru ani au avut loc negocieri între episcopul ortodox al Transil-

vaniei, Teofil, și iezuitul Paul Barany și primul Ungariei Kollonich. Cel din urmă propunea ierarhiei ortodoxe cele patru articole ale Conciliului de la Florența - care unise o vreme Biserica latină și bizantină - ca bază a acordului. În schimbul egalității cu clerul catolic, clerul românesc trebuia să-l accepte pe papă ca șef vizibil al Bisericii, să accepte pâinea azimă pentru comuniune.

Keith Hitchins considera: *“nu erau considerată de dogmă sau de rit, ci perspectiva unui nivel de viață mai bun și a unei promovări sociale care se dovedea decisivă pentru a determina o mare parte a clerului să accepte unirea [...]”*.

În ceea ce privește atitudinea românilor ortodocși față de unire, aceasta era clară. În urma unor directive primite de la Viena se organizează anchete pentru a se demonstra poziția românilor, refuzul lor de a se uni cu Roma. Referindu-ne la Trei Scaune, aproape 900 de credincioși români din peste 90 de sate s-au reunit la 20 noiembrie 1699 la Târgul Secuilor (Chezdi-Vásárhei), urmând a fi audiați în chestiunea unirii. Putem enumera o parte din satele ce au fost reprezentate precum și numărul credincioșilor. Astfel, din Trei Scaune s-au prezentat satele: Aita Mare (cu 24 credincioși), din Baraolt - 6 credincioși, din Belin - 10, din Micloșoara - 2, din Bățani-7, din Aita Mijlocie -14, din Aita Seacă - 3. Din Scaunul Sepsi s-au prezentat credincioși din satele Bodoc, Chiliceni, Malnaș, Ghidfalău, Olteni, Măgheruș, Calnic, Simeria, Sângheorghe, Arcuș, Angheluș, Ileni, Dobolii de Jos, Coșeni, Chichiș, Bicfalău, Boroșneu Mare, Boroșneu Mic, Sântioara, Uzon, Dobolii de Sus cu un număr de aproximativ 190 credincioși. Din scaunul Orbai circa 145 de credincioși reprezentând satele Ghelinta, Hilib, Zăbala, Brateș, Covasna, Zagon, Păpăuți, Surcea, Țufalău, Telechia, iar din scaunul Chezdi în jur de 169 credincioși din sate ca: Bisericieni, Săsăuș, Mărcușa, Cernatul de Jos, Hătuica, Poiana, Belani, Lunga, Dalnic, Cernatul de Sus, Lețfalău, Ojdula, Lemnia, Estelnic, Turia de Sus, Catalina, Lutoasa, Mărtănuș, Brețcu, Tinoasa, etc.⁷.

După ascultarea tuturor reprezentanților satelor, comisarii delegați de dictă cuprind rezultatul anchetelor făcute de ei în cuvintele următoare: *“[...] am chemat înaintea noastră pe toți oamenii care au tinut până acum religia grecească sau românească și conform instrucției am citit înaintea lor decretul milostiv al Majestății sale, cari au rămas cu toții în vechea lor religie,*

n-au voit să îmbrățișeze nici una din religiile recepte în țara aceasta [...]”⁸.

În urma acestora se poate constata că poziția contra unirii a românilor era fermă, nu puteau accepta ideea de a-și schimba religia în care se născuseră. Prin declarațiile lor, românii dădeau încă o dată o dovadă a solidarității ortodoxe și a unității sufletești a tuturor românilor.

E semnificativ faptul că înainte de a se face ancheta din Chezdi-Vásárhei, conducătorii clerului catolic din Secuime: vicarul general, patru protopopi din Gheorghieni-Ciuc, cel din Trei Scaune, cel din Odorhei și din Giurgeu, întruniți în 29 octombrie 1699 la Ciuc-Șimleu, decid că ei neștiind românește nu vor participa la anchetele ordonate și sunt ca românii să se declare catolici și nu liberi de a se declara liberi pentru orice lege⁹. Dar și în lipsa lor românii au îndrăznit să se declare contra unirii cu Roma, aproape în totalitatea lor, afară de câțiva preoți zăpăciți și dornici de o mai bună situație materială, cum constată Ștefan Meteș.

În legătură cu aceste anchete, unul din fruntașii politici maghiari, calvinul - Baron Ștefan Daniel, bun cunoscător al românilor transilvăneni, pe care îi ura pentru vitalitatea lor, preciza: *“Precum se spune în vremuri mai vechi, s-a făcut o protestare de mai mulți în numele poporului întreg de ritul grecesc și încă în timpul divului împărat Leopold, fățiș împotriva unirii. În privința aceasta starea valahilor, atât a clerului cât și a poporului, aflăm că au acea natură, acea perseverență așezată în suflet care pentru maxima religiei sale, la care țin ca la unicul și principalul scop al mântuirii veșnice, care în limba lor natală sună astfel: «Așa au pomenit», adecă ei în religia moștenită de la strămoși până la sfârșit trebuie să persiste. Deși azi clerul valah pare a nu accepta religie străină, dar pentru puțin timp e gata a-și schimba (religia) în confesiune simulată. Poporul dimpotrivă nici nu vrea să-și imagineze pretinsa uniune, ba chiar superstiția amintită mai sus a înfipt rădăcini așa de adânci în sufletul său, că prin nici un sfat uman, nici prin vreo silință, ci numai prin virtutea și prin extraordinara operațiune a Duhului Sfânt s-ar putea desrădăcina”*¹⁰.

Aceste anchete au avut un puternic răsunet între români, dar mai ales între stăpânii politici ai Transilvaniei, care își dădeau seama ce forță de rezistență sufletească reprezintă legea ortodoxă pentru românii “tolerati”.

În ciuda tuturor promisiunilor făcute, după Unire, mitropolia românilor a fost coborâtă la rangul de episcopie și așezată sub jurisdicția

Arhiepiscopiei romano-catolice de Strigoniu. Prin această unire, Viena reușise să dezbinе eclesiastic neamul românesc. În această situație, în mentalitatea colectivă și individuală, precum și în ideologia politică românească se conturează tot mai mult ideea reunificării profesionale a românilor și formarea unei biserici unice românești, care să reprezinte și să apere interesele și aspirațiile fundamentale ale acestora.

În secolul al XVII-lea, multe comunități și-au reafirmat fidelitatea față de credința românească. Întâlnim multe cazuri în care unii preoți sunt alungați, copiii sunt rebotezați, oamenii se recunună și chiar au loc deshumări și reinhumări, toate cu scopul de păstrare neclintită a religiei străbune. După Unire, în secolul al XVIII-lea, în conștiința multimilor ideile ortodoxe revin puternic, se urmărea reunificarea religioasă, iar termenii de român și ortodox devin sinonime, opuse nobilului protestant sau catolic.

După Unire, pentru a consolida poziția mitropoliei sârbe de Carloviț și în general a ortodoxiei din Imperiul Habsburgic în disputa cu Contra-Reforma, ierarhia bisericească de la Carloviț a încercat să-și extindă autoritatea asupra tuturor popoarelor ortodoxe din Banat, Ungaria și Transilvania. În această tentativă s-a izbit de refuzul Vienei, care încerca să încurajeze Contra-Reforma pentru a întări pozițiile bisericii catolice în aceleași zone. Această dispută nu a fost dusă până la ultimele consecințe din cauza faptului că cele două părți mai aveau nevoie una de cealaltă¹¹. Această situație a generat treptat conflictul și tensiunea dintre sârbi și maghiari în secolul al XVIII-lea. În acest secol XVIII, iluminismul a operat transformări și în domeniul confesional. A inaugurat tendințe de raționalizare și modernizare a bisericii, curent favorabil constituirii unei biserici naționale ce preconiza emanciparea bisericii românești de sub jurisdicția altor ierarhii vecine, organizarea ei autonomă sub conducerea unei ierarhii naționale.

Aceste reacții în sânul bisericii românești au o semnificație națională, angajând biserica în slujba idealului emancipării națiunii. Se aducea în dezbatere publică problema constituirii instituțiilor în jurul cărora se realiza solidaritatea corpului etnic, biserica fiind cea dintâi din această categorie, în absența altor instituții legal recunoscute ale românilor.

După Unire a început lupta contra uniaticii, deci și lupta pentru refacerea unității biseri-

cești. Cu ocazia așa-numitei "inchiziții" (cercețarea privind poziția românilor față de unire) făcută în 41 de comune, românii s-au pronunțat pentru "legea în care s-au născut". Așa s-au exprimat și românii din satele comitatului Alba de Jos, învecinate cu părțile secuiești, precum în Trei Scaune și districtul Orbai, unde se aflau atunci peste 30 de comune locuite de români¹². Chiar dacă multe documente s-au pierdut, altele au fost distruse, cele păstrate sunt suficiente pentru a dovedi dezastrul politicii unioniste.

În luptele de mai târziu, românii de aici s-au dovedit cei mai înfocați apărători ai bisericii răsăritene. Întreaga Transilvanie a fost cuprinsă de aceste proteste contra unirii: în Brașov, Hunedoara, etc. Trebuie amintit Inocenție Micu Klein, care și-a început lupta în cadrul bisericii și apoi, pe firul perspectivelor deschise de unire, o lărgește la cadre naționale. Ideea de cler și națiune devin inseparabile.

Politica austriacă era foarte rafinată. Trebuia să se renunțe la atitudinea de până atunci: nu era numai o singură biserică românească - cea unită, ci două; tocmai cea nerecunoscută amenința cu prăbușirea pe cea recunoscută. Soluția era deci un episcop deosebit. Scopul era clar: întărirea ocolită a unirii prin ortodoxia care o amenința cu prăbușirea, scăzând și putera mitropolitului din Carloviț și înlăturând și nevoia extinderii privilegiilor ilirice, care ar fi ridicat împotriva națiunile politice ale Transilvaniei¹³.

Decretul de toleranță din 1759 al Mariei Tereza lasă în pace pe toți cei care trecuseră la unire, dar nu se mai admiteau treceri ulterioare. Totuși, această luptă de emancipare națională a continuat și după 1759. Mișcarea elitelor ce a decurs după unire implica o transformare a mentalităților transilvane românești, conferind un nou drept la acțiune și sensibilizând puterea imperială la mișcările populare. Rezistența unei părți a ortodoxiei exprima o nouă libertate a alegerii. A susține ortodoxia împotriva bisericii unite era o măsură de a refuza intruziunea imperială.

Evenimentele au arătat că biserica ortodoxă era departe de a fi moartă. Deși era lipsită de ierarhie, ea a dăinuit în mulțimea credincioșilor de la sat. Keith Hitchins e de părere că felul în care au abordat icuziții unirea a lăsat satele practice neatrinse. Ei își concentraseră atenția asupra clerului, lăsând convertirea grosului populației pentru o perioadă ulterioară. Drept rezultat, viața religioasă din zonele rurale,

îndeosebi din sudul Transilvaniei, a urmat în continuare tipicul tradițional¹⁴. Tot Keith Hitchins consideră că Unirea a avut influență hotărâtoare și asupra celor care rămăseseră de partea "vechii credințe". Din cauza desființării administrației oficiale ortodoxe și a excluderii "schismaticilor" de la avantajele legate de învățământ și de la alte beneficii pe care le oferea Unirea, ortodocșii din Transilvania au rămas izolați de noile curente de idei care au schimbat viața intelectuală a preoților uniți. Prin urmare, au început să fie din ce în ce mai dependenți de coreligionarii lor, sârbii din Mitropolia Carlovițului și, în mai mică măsură de ruși. Aceste legături cu comunitatea internațională ortodoxă au întărit conștiința tradițională a ortodoxului român și au întârziat apariția sentimentelor naționale moderne.

Atât adepții lui Visarion și Sofronie, cât și intelectualii uniți, au privit națiunea română dintr-o perspectivă religioasă. Deși recunoscuteau identitatea etnică a tuturor românilor, etnicitatea nu era încă criteriul suprem de apartenență la o comunitate. Climatul spiritual în comunitățile rurale ortodoxe era anistoric. Tradițiile populare le oferiseră poate unora aluzii la obârșia română, dar ei nu se situau într-un context istoric. Ei își vedeau viața în funcție de prevestirea biblică, a căderii și a mântuirii omului, de aceea trecutul creștin era prezentul lor, iar credințele și practicile străvechi reprezentau modele pentru viața de zi cu zi¹⁵. Pentru mulțimea credincioșilor ortodocși religia însemna formele exterioare de ritual - participarea la slujba de duminică, tinerea posturilor și respectarea sărbătorilor, venerarea icoanelor - și nicidecum subtilități doctrinare. Deci, apărându-și credința împotriva inovațiilor Unirii, ei își apărau de fapt zestrea populară moștenită de la generațiile trecute și nu o anume teologie¹⁶.

Documentele existente ne permit să observăm că și în ținutul Trei Scaune a existat o rezistență puternică manifestată împotriva Unirii cu Biserica Romei. În multe scrisori adresate protopopiatului se fac referiri la greaua desfășurare a căsătoriilor mixte, între uniți și neuniți dar și între ortodocși și reformați. Întâlnim cazuri în care credincioșii, prin cereri înaintate protopopiatului, solicitau preot greco-răsăritean pentru oficierea slujbei religioase de Paște, de Crăciun și alte sărbători cu o deosebită importanță. Credincioșii își manifestau disprețul față de preoții uniți, refuzau oficierea unor momente primordiale din viața lor până

la venirea unui preot de "lege strămoșească".

Într-o circulară trimisă din Sibiu, "din consistoriumul neunit", protopopului Haromsecului (Trei Scaunelor), la 1808, se cerea ca "[...] întâmplările acelea când o fată unită, alta neunită, cununia se săvârșește prin preot unit pe acela pentru pricinile ce ar avea întrânși-le despre căsătorie, la forumul cel unit să le îndrepti, iară întâmplările acelea când preotul cel unit cunună fete neunite, fără de a rămânea statornice la partea unită și fără a păzi cele ce sunt de păzit atunci numai decât să cercetezi care preot unit în ce chip au cununat persoane neunite și despre aceasta împreună cu acel cunoscător preot cu toate stările împrejur, încoace să faci arătare [...]"¹⁷. Într-o altă circulară trimisă protopopului Trei Scaunelor se cerea îndrumarea fiecărui credincios, să țină de parohia de care aparține, să țină de credința ortodoxă, cum și cazul lui Mihai Dreghici din Chichiș¹⁸.

În alte documente este reflectat faptul că în fața uniunii, care venise parcă să completeze situația grea a locuitorilor din Trei Scaune, mulți și-au părăsit locuințele, trecând dincolo de munți, asta în ideea de a-și salva vechea credință în condițiile în care se recurgea la forță pentru acceptarea Unirii.

Unele documente vorbesc despre litigiile existente între uniți și neuniți. Într-o altă circulară se cerea cercetarea pricinilor ce ar exista și ar surveni între aceștia: "*Cinstite protopope, naoă iubite! Întru urmarea milostivului decret gubernialicesc din 8 ianuarie 1802 [...] să poruncești ca rându celor cari ai primit de la cuviincioasa jurisdicție din afară pentru cercetarea pricinilor ce ar fi între uniți și neuniți, sau pentru alta de acest fel de trebi [...] și de la consistoriu rânduială numai decât să dai împlinire, altminterea socotindu-le a nu-ți înțelege datoria cu lipsire te vei canoni din consistoriumul neunit [...]*"¹⁹.

Nu putem încheia fără a face o prezentare cât se poate de succintă a situației parohiilor greco-catolice din județul Trei Scaune. Din "*Sematismul*" apărut la Blaj în 1900, lucrare cuprinzătoare editată la "200 de ani de la sânta unire", avem date referitoare la "*districtul Trei Scaunelor*". Aceasta este "*Sematismul veneratului cler al Arhidiecezei Mitropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900*".

În anul 1700, protopopul Cristea cu alți 13 preoți ortodocși participaseră la "*Sinodul care hotărâse Unirea cu biserica Romei*"²⁰. Cum arăta conscripția lui I. M. Clain, în 1733 din 16 preoți

români existenți în județ, doar 4 erau uniți; tot conscripția consemnează credincioși uniți și neuniți în 80 de localități ale județului.

În sematismul anului 1842, districtul Trei Scaune număra 10 parohii greco-catolice, între care se număra și parohia de sine stătătoare Ghidfalău cu filia Valea Crișului. Cel mai vechi protopop greco-catolic al județului e menționat Mihail Fremias. În 1900, districtul Trei Scaune număra 11 parohii greco-catolice²¹.

Vom enumera acum parohiile și numărul credincioșilor greco-catolici în funcție de datele existente. Astfel, parohia greco-catolică Arcul avea în 1733 ca preot neunit pe părintele Abraham, ce păstora 70 de suflete de români. Date despre preoții greco-catolici din prima jumătate a secolului al XIX-lea nu există. Parohia greco-catolică din Arcuș s-a înființat în 1835, având ca preot pe Mihail Vanca, cu 110 suflete. În Sfântu Gheorghe, la 1733 existau 120 credincioși greco-catolici, în Valca Crișului 75, în Malnaș 40, în Mărtănuș 15 și Zoltan 10. În nici unul din aceste sate nu exista biserică și preot greco-catolic. Parohia greco-catolică din Boroșneu Marc s-a înființat în 1835. În 1733, aici existau 40 greco-catolici, în 1842-90, având ca preot paroh pe Ioan Boeru senior. În 1733, în filiile parohiei erau: 60 de suflete în Dalnic, 30 în Țufalău, 15 în Bită, 20 în Aninoasa, 60 în Dobolii de Sus și 70 în Boroșneu Mic. În Leț existau 50 de suflete, în Zagon erau 200 de credincioși (biserica ortodoxă avea 1388 suflete), 30 în Telechia, 20 în Saciova și 50 în Beșeneu (azi Pădureni). Greco-catolici existau și în Ghelinta, 50 la Ojdula (aici existau 161 ortodocși), 40 la Covasna (923 erau ortodocși), 25 la Imeni și Hilib. La Ilieni convertirea (trecerea de la ortodoxism) s-a făcut în 1807. La 1733, parohia Lemnia era "neunită"; în filia Mărtănuș existau 50 greco-catolici, 30 în Lutoasa, 20 în Valea Sărată. La Lisnău parohia greco-catolică s-a înființat în 1808. Aici, la 1733 existau 60 greco-catolici. Pentru credincioșii care "*s-au întors la Sfânta Unire în 1808, episcopul Ioan Bob le-a cumpărat biserica pentru 3000 fii. Tot el le-a dăruit și evangheliu*". În Bicfalău la 1733 existau 130 greco-catolici, la Măgheruș 60. Parohia greco-catolică din Poian s-a înființat în 1750, iar cea din Turia de Jos la 1733 avea 155 suflete. În 1733, filia din Icfalău avea 30 suflete, Cernatul de Sus 70, iar Cernatul de Jos 160. Parohia din Turia de Jos a fost înființată în 1812, iar parohia greco-catolică din Aita Seacă în 1854, până atunci ea fiind filie la Baraolt - care la 1733 avea 75 de

suflete²². Trebuie precizat că una din cele mai răspândite familii de preoți greco-catolici din Covasna (județ) a fost familia Boeriu. La 1900, în județ nu mai funcționa nici o școală greco-catolică, iar în parohiile greco-catolice existau circa 2968 credincioși.

Se poate concluziona că problema Unirii, a trecerilor la Unire, era destul de dezbătută și răspândită în Trei Scaune. Și aici, ca și în restul Transilvaniei, Unirea a declanșat lupta pentru păstrarea propriei credințe strămoșești și pentru emanciparea națională.

“Stăpânirea habsburgică a reprezentat, îndeosebi pentru români, o primejdie acută atât

din punct de vedere național cât și religios. Pe plan național, fiindcă va urmări să împiedice legăturile dintre românii din Transilvania și cei de peste Carpați, iar pe plan religios, pentru că va urmări să convertească la catolicism pe ortodocși”²³. Nu putem spune că în aceste condiții românii au fost indiferenți din punct de vedere religios. Ei au luptat cu toată ființa lor pentru menținerea Bisericii ortodoxe, deși traversau un moment de nesiguranță, generat de o realitate care tindea să devină tot mai puțin românească, în condițiile desfășurării procesului de “secuizare”.

Note

1. SILVIU DRAGOMIR, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, vol.I, Editura și Tiparul Tipografiei Arhiepiscopice, Sibiu, 1920, p.3.

2. MARIA I. NEGREANU, *Românii din Târgu Secuiesc și satele învecinate. După condaica bisericii ortodoxe din Târgu Secuiesc*, Institutul de Istorie Națională, București, 1943, p.14.

3. VALERIA SOROȘTINEAN, *Satul românesc și biserica ortodoxă la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu referire la protopopiatul Trei Scaune, Brașov și Mureș-Odorhei*, în *Angustia 1*, Editura Carpatica, Sfântu-Gheorghe - Cluj Napoca, 1996, p. 202.

4. NICOLAE BOCȘAN, *Națiune și confesiune în Transilvania în secolul al XIX-lea. Cazul mitropoliei române, în Etnie și confesiune în Transilvania (sec. XIII-XIX)*, Fundația “Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1994, p.97.

5. CATHERIN DURANDIN, *Istoria românilor*, Institutul European, Iași, 1998, p.55.

6. ȘTEFAN METES, *Românii din Țara Bârsei, a Făgărașului și din Trei Scaune - Secuime și Unirea cu Roma*, în *Mitropolia Ardealului*, revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopioilor Clujului și Oradiei, Anul VIII nr. 1-3, Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, 1963, p.111-112.

8. Ibidem, p.120-121.

9. Ibidem, p.121-122.

10. Ibidem, p.123.

11. NICOLAE BOCȘAN, op. cit. , p.99.

12. SILVIU DRAGOMIR, op. cit., p.18.

13. DAVID PRODAN, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura Științifică, București, 1967, p. 207.

14. KEITH HITCHINS, *Mit și realitate în istoriografia românească*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 13.

15. Ibidem, p. 28.

16. Ibidem, p. 29.

17. Arhiva Centrului Ecclziastic de Documentare “Mitropolit Nicolae Colan”, Sfântu-Gheorghe, *Fond Protopopiatul Ortodox Trei Scaune*, Dos. III.4.1808, f.12, verso.

18. Ibidem, Dos. III. 4. 1808, f.13, verso.

19. Ibidem . Dos. I. 1802, f.10, verso.

20. IOAN LĂCĂTUȘU, *Graii documentelor - biserica greco-catolică din județul Trei Scaune*, (manuscris).

21. Idem.

22. Idem.

23. OVIDIU MUNTEAN, *Despre situația învățământului românesc în comitatul Trei Scaune la sfârșitul sec. al XIX-lea*, în *Angustia 1*, Editura Carpatica, Sfântu-Gheorghe-Cluj Napoca, 1996, p. 269.

Abstract

The Unification with the Church of Rome and its Consequences. Aspects from “Trei Scaune” within the General Transylvanian Context

The article is a part of a more ample work with the theme “Church and Community. Orthodox ecclesiastic speech and daily life in Trei Scaune (1750-1850)” and it represents the specific aspects of the unification of the orthodox parish in Trei Scaune with the Roman-Catholic Church and the setting out of the first Greek-Catholic parishes. Here, as well as in the rest of Transylvania, the Unification started the fight for maintaining the Orthodox Church, for the national emancipation and the stopping of the process of transforming the Romanians into Secklers.

Maria Băilă